

قرآن از دیدگاه قرآن

جلد دوم (اعتصام به قرآن = تمسک به قرآن)

صاحب علی محبتی

محبّی، صاحب علی، ۱۳۳۳ -
قرآن از دیدگاه قرآن / به قلم صاحب علی محبّی، - قم: احسن الحديث،
۱۳۸۶ -
ج. - (أحسن الحديث)؛

ISBN: (دوره) ۶-۱۵-۵۷۳۸-۹۶۴
ISBN: (ج. ۲) ۲-۲۰-۵۷۳۸-۹۶۴

۲۵۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه.

مندرجات: ج. ۲. اعتصام به قرآن - تمسک به قرآن.

۱. قرآن -- تحقیق، ۲. اعتصام -- جنبه های قرآنی، الف. عنوان.

۲۹۷/۱۵۹

BP ۶۵/۳/۴۲

م ۸۶-۵۷۳۷

کتابخانه ملی ایران

أحسن الحديث

قرآن از دیدگاه قرآن - جلد دوم: اعتصام به قرآن - تمسک به قرآن

مؤلف: صاحب علی محبّی / ناشر: أحسن الحديث / چاپ: یاسین / نوبت چاپ: اول، تابستان ۸۶
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه / بها: ۲۵۰۰ تومان / شابک ISBN (دوره): ۶: ۱۵ - ۵۷۳۸ - ۹۶۴

شابک ISBN (ج. ۲): ۲: ۲۰ - ۵۷۳۸ - ۹۶۴ / قم - ص. پ ۳۶۹۷ - ۳۷۱۸۵

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

«این کتاب با حمایت معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه

قرآن و کتاب الهی و گوش جان سپردن به نوای آن، و عمل به معارف بلند و بی نظیر آن، معرفت و بصیرت خاصی به انسان می‌بخشد و سبب می‌شود که انسان از آیات عطاگین آن، بهره خاصی برگیرد و روح و روان خود را به وسیله قرآن جلاء بخشد، از خدای سبحان مسئلت می‌نمایم که این توفیق را به ما و همه پژوهشگران قرآنی عنایت فرماید، انشاء الله.

آنچه که اکنون در اختیار شما است، ادامه مجموعه قرآنی «قرآن از دیدگاه قرآن» است، که در آن به کنکاش یکی دیگر از موضوعات قرآنی - «اعتصام به قرآن» یا «تمسک به قرآن» - پرداخته شده است. از اینرو نکاتی را برای خوانندگان محترم یادآوری می‌نمایم:

۱. به منظور پرهیز از تکرار مباحث، و نیز تعیین مطالب در جایگاه اصلی خود، و به منظور تسهیل در دست یابی به مطالب و موضوعات مورد نظر، از شیوه‌های ذیل، در این مجموعه استفاده شده است:

الف. موضوعات مترادفی که به موضوع اصلی ارجاع داده شده‌اند در مقدمه

جلدی که موضوع اصلی در آن جلد آمده است یادآوری شده و خواهد شد. مانند «پیروی از قرآن» که به «اطاعت از قرآن» ارجاع شده است، و تذکر آن نیز در مقدمه جلد اول که موضوع «اطاعت از قرآن» در آن است، آمده است.

ب. بررسی عناوینی که ارتباط مفهومی آنها با یکدیگر نزدیک است، در یک جا صورت گرفته است، و سپس یکی از آن دو به دیگری (که به عنوان موضوع اصلی انتخاب گردیده) ارجاع شده است. مانند: «تمسک به قرآن» که به «اعتصام به قرآن» ارجاع شده است.

ج. گاهی به منظور آشنائی و آگاهی بیشتر، از موضوع مورد نظر، توصیه شده که به موضوعات اصلی مرتبط دیگر نیز مراجعه شود.

۲. هر چند محور اصلی در این مجموعه (قرآن از دیدگاه قرآن) طرح مباحث خاص قرآنی است مانند آنچه که در جلد اول از قبیل «استماع قرآن» و «اطاعت از قرآن» ملاحظه نمودید، و هدف اصلی از طرح این موضوعات نیز شناخت منزلت قرآن از طریق خود قرآن است؛ لیکن پیمودن این راه، و طرح مباحث اصلی نمی تواند بی نیاز از فرمایشات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که مفسران واقعی قرآن اند باشد، از اینرو گاهی در برخی از مباحث حتی بطور مستقل موضوع را در بین روایات جستجو نموده، تا در حد توان به جامعیت مجموعه افزوده باشیم.

همچنین در طرح برخی از موضوعات اصلی، گاهی به موضوعات دیگری که به نحوی در ورود و خروج از موضوعات اصلی نقش دارند نیز پرداخته شده است مانند آنچه که در همین جلد تحت عنوان «اعتصام به خدا» آمده است، لذا به مطالعه کنندگان این سطور یادآوری می شود که نگارنده خود واقف به این امر بوده است، لیکن از آنجائی که این موضوعات به نحوی در طرح موضوعات اصلی ارتباط داشته اند آورده شده است.

۳. بحمدالله با توجه به زمینه مناسبی که خدای سبحان عنایت کرده است این مژده را به همه پژوهشگران قرآنی و دلسوزان مکتب اسلام و تشیع داده باشیم که این

مجموعه (قرآن از دیدگاه قرآن) به دو زبان عربی و انگلیسی نیز در حال ترجمه و انتشار است و این تصمیم از آنجا ناشی شد که با بررسی که نسبت به فرهنگ قرآن به زبان‌های دیگر، مخصوصاً انگلیسی به عمل آمد، ملاحظه شد که در این زمینه جای فعالیت خالی است و از طرفی هم نیاز به آن نیز در معالک دیگر دنیا شدید است، لذا از هم اکنون از همه عزیزان دست اندر کار می‌خواهم که جهت گسترش فرهنگ غنی اسلام و تشیع، بویژه نسبت به تشنگان معارف قرآن که در مغرب زمین بسر می‌برند از هیچ گونه تلاش و کوششی در رساندن ندای رسای قرآن کریم و این مجموعه گسترده که حاوی بخشی از پیامهای قرآن است دریغ نفرمایند.

۴. همانگونه که در نکته اول یادآوری کردیم، در صورت لزوم، به منظور پرهیز از مباحث تکراری، از سیستم ارجاع استفاده شده است. مثلاً اگر نکته‌ای که از یک آیه استفاده شده و توضیحات لازم در مورد آن نکته، در ذیل موضوع «اطاعت از قرآن» آمده، و مجدداً همان نکته به تناسب بحث در موضوع دیگری چون «اعتصام به قرآن» لازم به یادآوری است، در اینگونه موارد تنها به یادآوری نکته اکتفاء گردیده، و توضیح آن به «اطاعت از قرآن» ارجاع شده است. این شیوه هر چند برای عزیزان مطالعه کننده کمی دشوار است اما در یک مجموعه گسترده‌ای چون «قرآن از دیدگاه قرآن» چاره‌ای غیر از آن نیست.

۵. در اینجا لازم می‌دانم که از حجج اسلام آقایان حسن پور، روحانی و رضازاده که زمینه استفاده از کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن را فراهم نمودند، بویژه از مسؤول محترم این کتابخانه جناب آقای هاشم زاده تقدیر و تشکر نمایم.

همچنین از آقای مهدی عیوضی که مقدمه جلد اول و دوم این مجموعه را به انگلیسی ترجمه نموده، و آقای عبدالله محمدی که کار رایانه‌ای این جلد را انجام داده‌اند، تقدیر و تشکر می‌نمایم. و در خاتمه توفیق بیش از پیش همه‌ی عزیزان را از خدای متان مسئلت نموده و از درگاه ایزدش می‌خواهم که همه ما را مشمول دعای آقا

امام سجاده علیه السلام که فرمود: «لا تنالُ أيدي الهلكات من تعلق بعروة عصمته»^۱؛ «دستهای هلاکت و تباهی به کسی که به دستگیره عصمت بخش قرآن چنگ آویزد، نمی‌رسد». بفرماید انشاء الله.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

قم - صاحب علی محبی

۲۱ / ۴ / ۱۳۸۰ ه. ش. مطابق با

بیستم ربیع الثانی ۱۴۲۲ ه. ق.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة

إن مجالسة القرآن والاصغاء إلى ترانيمه العذبة، والعمل بتعاليمه ومعارفه السامية والمنقطعة النظير تكتسب الانسان وعياً ومعرفةً وبصيرةً لا نظير لها، بما تحمل له آياته العطرة ثمار ونتائج طيبة تغدق عليه بالخير والفائدة، ومن ثمَّ تزيل السحب القاتمة من على قلبه وروحه ببركة هذا الكتاب الإلهي العظيم، نسأل الباري تعالى أن يوفقنا وجميع الباحثين على صعيد القرآن الكريم لمثل هذا إن شاء الله تعالى.

وبعد العمل من كتاب المعارج بأجزائه الرابعة شرعت بعونه تعالى في المجلد الأول من الموسوعة القرآنية تحت عنوان «القرآن من وجهة نظر قرآنية»، حيث يتم التعرّض هنا إلى تنقيح وتمحيص موضوع آخر من الموضوعات القرآنية، ألا وهو موضوع «الاعتصام بالقرآن» أو «التمسك بالقرآن» وهو المجلد الثاني من هذه المجموعة، ومن هنا الفت أنظار القراء الكرام إلى جملة من النكات التالية:

١. من أجل تفادي البحوث المتكررة، وتعيين المطالب في مواضعها الرئيسية وسهولة الوقوف على المطالب والموضوعات المطروحة في هذه الموسوعة نقدم إلى القراء الكرام بعض الملاحظات التالية:

أ) في مثل الموضوعات المترادفة العائدة إلى محور الموضوع الأساسي، تم وسيتم التنويه والإشارة إليها في مقدمة الجزء الذي تطرق للموضوع المحوري والأساسي، نظير مفهوم «متابعة القرآن» الذي أعيد إلى موضوع «لزوم طاعة القرآن» والمشار إليه أيضاً في مقدمة الجزء الأول المتعرض لموضوع «لزوم طاعة القرآن».

ب) فيما يتعلق بالعناوين التي لها ارتباط مفهومي متشابه مع بعضها البعض، تمّ البحث فيها دفعة واحدة ضمن إطار واحد. ومن ثمّ أعيد أحدهما إلى الآخر «الداخل تحت عنوان الموضوع المحوري والأساسي» نظير مفهوم «التمسك بالقرآن» الراجع إلى المفهوم الكلي والعام وهو موضوع «الاعتصام بالقرآن».

ج) من أجل الوقوف والاطلاع الشامل والكامل على الموضوع المطروح في دائرة البحث، لا يمكن الاستغناء عن الرجوع، ومطالعة الموضوعات الأساسية المرتبطة به أيضاً. ٢. بالرغم من أن المحور الأساسي لهذه الموسوعة بما فيها المجلد الأول بجزئية الذي هو داخل تحت عنوان «القرآن من وجهة نظر قرآنية»، هي طرح البحوث القرآنية، من قبيل ما أشرنا إليه سابقاً في الجزء الأول من موضوعي «الاستماع إلى القرآن» و«طاعة القرآن»، وبالرغم ممّا تحمله هذه الموسوعة من هدف أساسي من وراء طرحها لهذه الموضوعات ألا وهو التعرف على «مكانة القرآن لدى القرآن ذاته» لا يمكن الاستغناء عن تعاليم أهل بيت عليه السلام وإرشاداتهم الذين هم عدل القرآن، كما في قوله عليه السلام:

«إني تارك فيكم الثقلين كتاب الله وعترتي أهل بيتي وأنسهما لن يفترقا حتى يردا عليّ الحوض»^١.

وفي هذا المجال باعتبارهم هم المفسر الواقعي والحقيقي لكتاب الله المجيد، ومن هنا يمكن دراسة الموضوع بشكل مستقل على ضوء الروايات في بعض البحوث أحياناً من أجل أن نضيف على هذه الموسوعة طابعاً أشمل وأوسع جهد الإمكان. كذلك تمّ التعرض في طرح جملة من الموضوعات الرئيسية إلى الموضوعات الأخرى التي لها صلة من قريب أو بعيد في الدخول ضمن دائرة الموضوعات الأساسية والخروج

منها. نظير ماورد في هذا الجزء واشترت لها تحت عنوان «الاعتصام بالله»، لذا على القراء الكرام أن يقفوا بأنفسهم ويحيطوا بذلك علماً بهذا المعنى، بيد أن المسوّغ والمرر لآتيان مثل هذه الموضوعات، هو صلتها بشكل أو بآخر في طرح الموضوعات الأساسية.

٣. نظراً للأرضية المناسبة التي مهدّها هنا اليّاري بلطفه وكرمه وآلاءه، نزف هذه البشري إلى جميع الباحثين وعشاق القرآن الكريم، والمهتمين بالمبادئ والقيم الإسلامية الرصينة، أن هذه الموسوعة القيمة سوف تشق طريقها إلى النشر والترجمة باللغتين العربية والانجليزية. وهذه المبادرة أُتخذت من خلال الدراسات التي أجريت على مدى فاعلية الثقافة القرآنية على مستوى اللغات الأخرى عامة واللغة الانجليزية خاصة، فلو حظ وجود ساحة فراغ في هذا المجال، هذا من جهة، ومن جهة ثانية نجد في بعض البلدان الأخرى حاجة ماسة إلى ملء هذا الفراغ، لذا أرجوا من الأخوة الاعزاء المعنيين بهذا الأمر من الآن فصاعداً أن لا يدخروا جهداً في إيصال هذه الرسالة القرآنية، وهذه الموسوعة الشاملة التي تحمل بين طياتها قسماً لا يستهان به من الاطلاغات والنداءات القرآنية، وذلك من أجل نشر الثقافة الغنيّة للإسلام والتشيع بين أوساط المقبلين على المعارف القرآنية في المغرب الأقصى.

٤. على ضوء ما ذكرناه في النقطة الأولى أنه تمّ الاستفادة من مسالك الرجوع عند الضرورة فيما إذا استلزم الأمر تحاشي الوقوع في محذور المطالب المتكرّرة، فعلى سبيل المثال لو أن النكتة المستفادة من الآية ورد توضيحها في ذيل موضوع «طاعة القرآن» واستلزم الأمر لتناسب البحث الاشارة والتنويه إلى نفس هذه النكتة في موضوع آخر أيضاً من قبيل موضوع «الاعتصام بالقرآن» في مثل الموارد تمّ الاكتفاء بذكر النكتة والتنويه عليها فحسب، وأمّا توضيحها وتفصيلها فيتأتى من خلال الرجوع إلى موضوع «طاعة القرآن» هذا المسالك وإن شقّ على القراء الكرام بعض الشيء إلا أنه بالقياس إلى موسوعة ضخمة، كهذه ليس هناك محيصاً عن هذا الأمر.

٥. هنا أرى من الضروري أن أقدم بالشكر والامتنان لكل من حجج الإسلام السادة حسن پور، روحاني، ورضازادة الذين أناحوا لي فرصة الاستفادة من مكتبة الثقافة

والمعارف القرآنية أخصّ بالذكر منهم أيضاً المدير المسؤول لهذه المكتبة السيد هاشم زاده المحترم.

كذلك أقدم شكري وامتناني للطالب الجامعي المحترم، والصديق الوفي مهدي العيوضي الذي تحمّل عنا الترجمة الانجليزية لمقدمة الجزء الاول والثاني، وكذلك أقدم شكري للشباب المذهب عبدالله محمّدي الذي قام بتنضيد الحروف.

وختاماً وقبل كلّ شيء أسأل الله تعالى التوفيق لكافة الأعزاء والتمس من ساحته القدسيّة الأزليّة أن يجعلنا جميعاً ممّن تشمله دعوة الإمام السجاد عليه السلام حينما قال «لا تنال أيدي الهلكات من تعلق بعروة عصمته»^١ إن شاء الله، وقد تمّ هذا السفر الجليل في الجوار الشريف لكريمة أهل البيت فاطمة المعصومة بنت الإمام موسى الكاظم عليه السلام.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

قم المقدسة - صاحب علي محبي

٢١ / ٤ / ١٣٨٠ هجري شمسي الموافق

٢٠ / ربيع الثاني / ١٤٢٢ هجري قمري.

Preface

**In the Name of Allah
the Beneficent the Merciful**

To keep Company with Quran, listening to its melody with full attention and practicing its high and unique sciences, gives the man special knowledge, acquaintance and insight, and makes him profitful by scentfull verses. And as a result his soul becomes clean and shiny. May Allah give us and the other Quranic reseachers this divine succor. Aman.

What is in your hand, is the continuation of the vast Quranic collection, "Introduction of Quran through viewpoints of Quran"; through which, another Quranic topic, "Cling on to Quran" has been researched; So some points are neccessary to be mentioned here:

- 1 . In order to avoid repetitive subjects and to put the topics in

their correct places so that they can be easily found, following procedures have been used:

a) synonymous subjects, referred to the main subject, have been (will be) noted as be repetitive on the preface of the op subject volume. for example the title, "following the Quran" has been referred to "obedience to Quran" and this reference has been noted in preface of first volume, which includes title "obedience to Quran".

b) Titles which are near to each other in terms of notion have been studied in the same part, then one of them has been referred to the other (one which selected as the main).

c) Somewhere, for more acquaintance and knowledge about the mentioning subject, referring to the other main relevant subjects has been recommended.

2. As mentioned in the preface of the first volume that although the main area of discussion is around the Quranic subjects, specially introduction of Quran, for this purpose it is inevitably necessary to get help from exegesive recensions of infallibles; Besides, it should be added that sometimes in order to complete the discussion about some subjects, I have completely used and searched the recensions of clean immaculates to give totality to this collection as much as possible.

Also through presentation of some subjects, sometimes some other materials, relevant to the case, has been mentioned almost as a preface, like what is titled in coming pages as "Cling on to Quran"; so I am to say that I was aware of this process. But

actually it was unavoidable and necessary for the text.

3 . With a great prasiie to Allah, considering the excellent circumstances Allah blessed to us, now I give glad tidings to all Quranic researchers and devotees of Islam and shiism that this colletion is translating into Arabic and English languages. Through the vast study and investigation, which I carried out to know about the situation of Quran's culctur and sciences among foreign languages, specially English, I found out that there is a vast and empty field for conducting researches in this case; on the other side foreigners have a great thirst for Islamic and Quranic sciences. Therfore in order to expand the rich cultur of Islam and shiism I ask dear officials to try their best to make westerners, who are eager to Islam and Quran, aquinted with Islamic sciencses, specially with guides and messeges of Quran. Since the present work follows exactly this aim, we ask you to try as much as possible to publicate these messeges of Quran.

4 . As mentioned at the first item, to avoid the repetative cases, wherever was necessary the referencial system has been used. For example a point is driven from a specific verse and necessary explanation of that point is mentioned under the title, "obedience to Quran"; then if the same point need be mentioned under another tittle, just the point is noted there and for the explanations you are refered to the previous tittle. Although this procedur is a little troublesome, but it was unavoidable in this great project.

5 . And now I should appreciate His holinesses Mr. Hassanpur,

Rowhani and Rezazāde who collaborate with me to use the library of "Center of Quranic sciences and culture" comfortably, specially the chief Mr. Häshem Zāde.

I also appreciate Mr. Abdollah Mohammadi who did his best in computer affairs of this volume.

And at the end I hope, may the blessing of Allah will be with all dear friends, and may, hopefully, we be included in what Imam Sajjād states in his supplication:

«لاتتنازل أيدى الهلكات من تعلق بعروة عصمته»¹

"He who clings to its preservation's hand hold will not be touched by hand of disasters".

May the Peace and Blessing of Allah be upon you

Qom, Säheball Mohhebi

20th Rabios-säni 1422 A . H (according to lunar calendar)

21th Tir 1380 A . H (according to solar calendar)

1. Sahifeyc Sajjādiye, supplication. 42.

فهرست مطالب

مقدمه	۵
مقدمه (ترجمه عربی)	۹
مقدمه (ترجمه انگلیسی)	۱۲

اعتصام به قرآن

مفهوم «اعتصام»	۱۹
مراد از «تمسک به قرآن»	۲۱
پیام اصلی «اعتصام» و «تمسک»	۲۲
اعتصام به قرآن، اعتصام به خداست	۲۳
پیام‌های آیه‌ی اعتصام	۲۷
شان نزول آیه شریفه	۲۷
مهمترین پیام آیه‌ی اعتصام	۲۹
مراد از «حبل الله»	۲۹
مراد از «حبل الله» در روایت‌های تفسیری	۲۹
آرای مفسران در تبیین «حبل الله»	۳۵
کلام مرحوم استرآبادی در اعتصام به خدا و اعتصام به «حبل الله»	۴۳
چرا از مصداقی یاد شده تعبیر به «حبل الله» شده است؟	۵۲
شیطان و حبل الهی	۵۵

ویژگی‌های حبل الهی ۵۷

اعتصام به قرآن از دیدگاه معصومین علیهم‌السلام ۶۲

۱. سؤال پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از امت اسلامی در قیامت در رابطه با عملکرد آنان نسبت ... ۶۲

۲. پناه بردن به قرآن در مواجهه با فتنه‌ها و گمراهی‌ها ۶۵

۳. پیروی از آنچه که موافق با قرآن و عدم پیروی نسبت به آنچه که مخالف ... ۶۷

۴. رعایت حدود، مقررات و دستورات قرآنی ۶۹

۵. رجوع به قرآن در هر امر مورد ابتلاء ۷۰

آثار اعتصام به قرآن ۷۳

آثار اعتصام به خدا ۷۳

۱. اعتصام به خدا و پیروی کامل از دستورات الهی، عامل حتمی هدایت انسان ... ۷۳

۲. اعتصام به خدا و پیروی کامل از دستورات حیات بخش او موجب نجات اهل ... ۷۶

۳. اعتصام به خدا موجب رهایی از آتش دوزخ، و اعتصام کننده در زمره ... ۷۶

۴. اعتصام کننده به خدا، برخوردار از رحمت، فضل و هدایت خاص الهی است ۷۷

۵. اعتصام کننده‌ی به خدا برخوردار از برترین و بهترین مولی و شایسته‌ترین ... ۷۸

۶. اعتصام به خدا موجب حفاظت است ۸۱

۷. اعتصام به خدا موجب نجات انسان است ۸۲

۸. اعتصام به خدا تضمین کننده امنیت انسان در برابر آسیب‌های شیطان است ۸۲

۹. اعتصام به خدا سبب عزت انسان است ۸۲

۱۰. اعتصام به خدا سبب پوری از گناه و کسب توفیقات الهی است ۸۲

۱۱. اعتصام کنندگان به خدا، در امور خود موفق و پیروزند ۸۳

نقش تقوا در اعتصام به خدا ۸۳

آثار اعتصام به غیر خدا ۸۶

آثار اعتصام به قرآن ۹۴

۱. هدایت انسان به صراط مستقیم ۹۵

۲. نجات اهل ایمان از اغوای دشمنان ۹۵

۳. رهایی انسان از آتش دوزخ ۹۵

۴. جلب رحمت، فضل و هدایت خاص الهی ۹۵

۵. بهره‌مندی انسان از حمایت‌های مادی و معنوی از سوی قرآن ۹۶

۶. حفاظت از انسان ۹۶
۷. موجب نجات انسان ۹۶
۸. تضمین امنیت انسان در برابر آسیب‌های شیطان ۹۶
۹. تأمین عزّت، غلبه و کمال ۹۶
۱۰. دوری از گناهان و کسب توفیقات الهی ۹۷
۱۱. موفقیت و پیروزی در امور ۹۷
۱۲. وحدت صفوف اهل ایمان و نجات دهنده انسانها از آتش اختلاف ۹۷
۱۳. پیوند دل‌های مسلمانان با یکدیگر ۹۸
۱۴. مصونیت همیشگی انسان از ضلالت و گمراهی ۹۸
۱۵. حفاظت در برابر هلاکت و تباهی ۱۰۰
۱۶. پشتوانه بودن آن برای «صراط مستقیم» ۱۰۰
۱۷. مایه‌ی تذکر، شرافت و سربلندی ۱۰۱

۱۰۳ اعتصام به قرآن و وحدت جامعه اسلامی

- قرآن و امت واحده ۱۱۰
- الف. موضوع رسالت رسولان ۱۱۱
- ب. اختیار و آزادی انسان در «امت واحده» ۱۱۲
- ج. تکوین «امت واحده» ۱۱۵
- نقش پیامبر ﷺ در ایجاد امت واحده ۱۱۹
۱. ایجاد اخوت و برادری بین مهاجر و انصار در مدینه ۱۱۹
۲. پیمان حضرت با یهودیان مدینه ۱۲۰
- بزرگترین قرارداد و سند تاریخی ۱۲۲
۳. پیمان حضرت با یهودان بنی قریظه و بنی نضیر ۱۲۶
۴. فزاینده‌ای از سخنرانی حضرت پس از فتح مکه ۱۲۶
- ۱/۴. موضوع تفاخر به فامیل و خانواده و قبیله، از دردهای ریشه‌دار جامعه عرب ۱۲۷
- ۲/۴. فضیلتی به نام عربیت ۱۲۸
- ۳/۴. جنگهای صد ساله و کینه‌های دیرینه ۱۲۹
- ۴/۴. اخوت اسلامی ۱۲۹
- ۵/۴. اعلام عفو عمری حضرت پس از فتح مکه ۱۳۰
- ۶/۴. امان دادن برخی از جنایتکاران از سوی حضرت ۱۳۰

۱۳۵ لزوم اعتصام به قرآن

- عقل و ضرورت تمسک به قرآن ۱۳۵
- قرآن و لزوم اعتصام به قرآن ۱۳۶
- اساساً چرا به قرآن تمسک بجوئیم؟ ۱۳۸
- ج ۱. تمسک به قرآن یک فرمان و دستور الهی است ۱۳۸
- مفهوم «وحی» در فرهنگ قرآن ۱۴۰
۱. وحی رسالت و نبوت ۱۴۲
۲. وحی به معنی الهام ۱۴۲
۳. وحی به معنی اشاره ۱۴۲
۴. وحی به معنی تقدیر ۱۴۳
۵. وحی به معنی امر ۱۴۳
۶. وحی به معنی دورغ‌پردازی ۱۴۳
۷. وحی به معنی خبر ۱۴۳
- ج ۲. تمسک به قرآن یک وظیفه و تکلیف الهی است ۱۴۴
- ج ۳. تمسک جویندگان به قرآن، در صراط مستقیم الهی‌اند ۱۴۹
- مراد از صراط مستقیم ۱۵۰
- صراط مستقیم از دیدگاه معصومین (علیهم‌السلام) ۱۵۳
- شیعه در صراط مستقیم ۱۵۵
- نقش پیشوایان دینی (علیهم‌السلام) در هدایت به «صراط مستقیم» ۱۵۵
- ج ۴. تمسک به قرآن، مایه‌ی تذکر و یادآوری است ۱۵۶
- قرآن چه چیزی را یادآوری می‌کند؟ ۱۶۰
۱. قرآن یادآور عظمت خداست ۱۶۰
۲. قرآن یادآور عظمت نعمت‌های خداوند است ۱۶۰
۳. قرآن یادآور وعده‌های الهی است ۱۶۰
۴. قرآن یادآور تعلیمات پیامبران و انبیاء گذشته است ۱۶۰
۵. قرآن یادآور سرگذشت امت‌های پیشین است ۱۶۱
۶. قرآن، یادآور دانستنی‌های فراموش شده‌ی انسان و احیاگر فطرت خفته ۱۶۳
۷. قرآن، مایه‌ی بیداری اندیشه‌ها است ۱۶۴
۸. قرآن، یادآور نیاز بشر در امور دین و دنیا است ۱۶۴
۹. قرآن، یادآور مکارم اخلاقی است ۱۶۴

۱۰. قرآن، یادآور حقایقی است که انسان بوسیله عقل خویش، آنهارا درک می‌کند ۱۶۴
- چگونه قرآن مایه‌ی بیداری است در حالی که ...؟ ۱۶۴
- ج ۵. تمسک به قرآن، یادآور باورها و شناخت‌های فطری است ۱۶۶
- ج ۶. تمسک به قرآن، موجب عظمت مسلمانان در پرتو تعالیم آن است ۱۶۷
- ج ۷. تمسک به قرآن، ادای مسئولیت در برابر نعمت نزول قرآن است ۱۶۷
- ج ۸. تمسک به قرآن، شرط پرهیزگاری است ۱۶۹
- ج ۹. رهنمودهای قرآن، تنها تعالیم شایسته برای پذیرش، اطاعت و ۱۷۱
- ج ۱۰. ناتوانی همگان از دگرگون ساختن قرآن ۱۷۲
- ج ۱۱. اعتصام به قرآن حق است که مردم بر گردن زمامداران جامعه ۱۷۳
- پاداش اعتصام کنندگان به قرآن ۱۷۵

فهرست‌ها

- فهرست آیات ۱۸۳
- فهرست احادیث ۱۹۱
- فهرست مطالب ۱۹۵